

Impressie van de najaarstrek over zee, 1986-1991

Steve Geelhoed

Inleiding

Hoewel landtrektellen in het najaar de leukste vorm van vogelen is (zie Groot 1989 voor deze boude uitspraak) is er de afgelopen jaren ook met enige regelmaat over zee gekeken. Vroeger werden zowel de land- als zeetrekkingen vanaf de oude telpost op de Bloemendaalse boulevard verricht. Het accent lag daarbij traditiegetrouw op de landtrek. Indien de landtrek het toeliet werd met een schuin oog ook over zee gekeken. In 1986 werd de traditie doorbroken: beide soorten trektellingen werden (definitief) van elkaar losgekoppeld. Zeetrek zou voortaan vanaf de Bloemendaalse Reddingsbrigade geteld worden; landtrek vanaf Parnassia in de Kennemerduinen. Over de najaarstellingen bij Parnassia is al veelvuldig bericht (De Nobel & Stuart 1987, Groot 1989, Groot 1990, Groot 1991), terwijl de zeetrek er bekaaid afkomt (Dorël 1987). Om dit enigszins recht te trekken wordt in deze bijdrage een impressie gegeven van de zeetrekkingen in de najaren 1986 t/m 1991.

Na een beschrijving van de telpost en telmethode worden de resultaten van zes jaar zeetrekkingen gepresenteerd. Naast een schets van de trek in de loop van het seizoen wordt een vier-tal soorten uitgebreider besproken. Naast twee soorten die (deels) in Nederland overwinteren, Rotgans en Alk/Zeekoet, worden ook twee soorten besproken die in Afrika overwinteren, namelijk Kleine Jager en noordse dief.

Beschrijving van de telpost

Vrijwel alle tellingen zijn verricht vanaf het terras of de parkeerplaats van de Bloemendaalse Reddingsbrigade. Deze bevindt zich even ten noorden van de Zeeweg naast restaurant "Les Pyramides". Het gebouw van de Reddingsbrigade biedt de tellers onder vrijwel alle weersomstandigheden goede beschutting. Door de hoge ligging van de telpost (ca. 10 m. boven zeeniveau) worden dichtbij vliegende vogels gemakkelijk over het hoofd gezien. Indien meerdere tellers aanwezig zijn wordt dit ondervangen door een taakverdeling, waarbij de tellers om beurten de (on)dankbare taak vervullen om naar het strand en de branding te turen.

Telmethode

De tellingen worden verricht met een kijker of telescoop, die op een statief is geplaatst om een trillingsvrij beeld te krijgen. De blik wordt gefixeerd op een vast punt en alle vogels die door het beeld vliegen, worden gedetermineerd, geteld en genoteerd. Uitzondering op deze regel vormen "landvogels". Daarnaast wordt de vliegrichting aangegeven en indien mogelijk een aantekening gemaakt over de leeftijd, het geslacht, de kleurfase en het vlieggezelschap. Na een telling worden de waarnemingen per uur gesommeerd en ingevuld op een zogenaamde uurtotaalkaart van de Club van Zeetrekwaarnemers, die de zee-trektellingen in Nederland coördineert.

Waarnemers

In de besproken periode bezochten vele personen de telpost. Waarnemersafhankelijke verschillen in de telresultaten, zoals beschreven door Källander et al. (1972), zullen een geringe rol spelen, omdat het merendeel van de tellingen is verricht door een (zeer) klein groepje waarnemers.

De volgende personen zijn op de telpost gezien: H. Boersbroek, J. Botman, C. Braat, J. Brandjes, M. & P. van Breugel, R. Brouwer, F. Cottaar, F. Dorèl, L. van Eekhout, K. Eigenhuis, A. Eggenhuizen, S. Geelhoed, A. Gouw, R. de Graaff, T. Gras, H. Groot, C. de Groot, F. Hieselaar, M. Hin, B. van der Hoorn, E. van Huijssteeden, C. & R. Joosten, E. Kieft, G. van Leeuwen, L. Linnartz, C. van de Mierden, H. & P. de Nobel, P. Nuyten, E. Robbertz, M. & R. Slaterus, M. Smit, A. Sterk, J. Stuart, M. van Veen, H. Veldhuyzen van Zanten, W. van Vlaardingen, P. van Vliet, M. Willems, I. van Zanten & M. Zijderveld.

Overzicht van de teluren

De verdeling van de teluren ($N=783 \frac{3}{4}$) vertoont een grillig seizoenspatroon met pieken en dalen. Duidelijk is echter, dat er in juli (en december) weinig geteld is. De rest van het seizoen is redelijk gedekt. Het merendeel van de tellingen is verricht in de periode half augustus-half september (fig. 1).

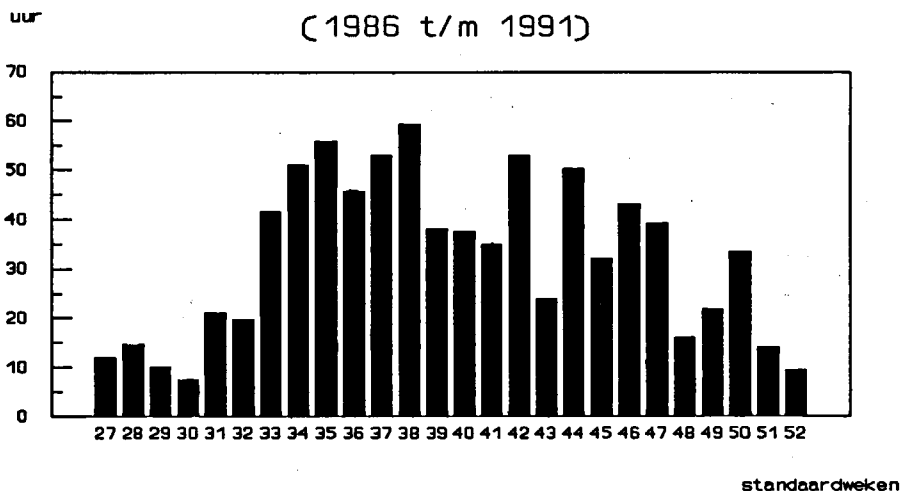
Algemeen overzicht van de trek

Om een eerste indruk te geven van de resultaten van de tellingen wordt in tabel 1 een overzicht gegeven van de waargenomen soorten en aantallen. Het moge duidelijk zijn dat het waarnemen van zeetrek voor een belangrijk deel bestaat uit het sta-

Tabel 1. Overzicht van de soorten en aantallen vogels waargenomen vanaf de Bloemendaalse Reddingsbrigade, 1986-1991.

Soort	Aantal	Soort	Aantal
Duiker spec.	1337	Zilverplevier	241
Roodkeelduiker	52	Goudplevier	51
Parelduiker	6	Bontbekplevier	575
Roodhalsfuut	23	Steenloper	163
Fuut	4972	Wulp	154
kleine fuut spec.	12	Regenwulp	180
Vaal Stormvogeltje	38	Rosse Grutto	362
Stormvogeltje	1	Kemphaan	6
Noordse Stormvogel	118	Oeverloper	2
Grauwe Pijlstormvogel	122	Tureluur	55
Noordse Pijlstormvogel	35	Zwarte Ruiter	1
Vale Pijlstormvogel	1	Groenpootruiter	12
grote pijlst. spec.	1	Witgatje	1
keerkringvogel spec.	1	Bosruiter	2
Jan van Gent	5623	Houtsnip	1
Aalscholver	637	Watersnip	22
Blauwe Reiger	48	Kanoetstrandloper	222
Wintertaling	856	Paarse Strandloper	5
Zomertaling	2	Bonte Strandloper	814
Wilde Eend	114	Krombekstrandloper	1
Smient	1285	Drieteenstrandloper	324
Krakeend	27	Kleine Strandloper	4
Pijlstaart	164	Kluut	9
Slobeend	77	Grote Jager	41
Toppereend	284	Middelste Jager	32
Kuifeend	249	Kleine Jager	541
Tafeleend	48	Kleinste Jager	2
Brilduiker	99	Grote Mantelmeeuw	1424
IJseend	16	Kleine Mantelmeeuw	11955
Eidereend	6212	Kleine Burgemeester	1
Zwarte Zeeëend	23226	Stormmeeuw	2628
Grote Zeeëend	586	Zwartkopmeeuw	4
Nonnetje	4	Kokmeeuw	21465
Middelste Zaagbek	594	Dwergmeeuw	1380
Grote Zaagbek	35	Drieteenmeeuw	976
Bergeend	1585	Vorkstaartmeeuw	5
Casarca	2	noordse dief	23520
Nijlgans	14	Noordse Stern	212
Rietgans	16	Visdief	1400
Kleine Rietgans	338	Grote Stern	8458
Kolgans	276	Dwergstern	339
Grauwe Gans	99	Zwarte Stern	353
Brandgans	49	Alk/Zeekoet	1581
Rotgans	2128	Alk	13
Knobbelzwaan	13	Zeekoet	124
Kleine Zwaan	13	Papegaaiduiker	3
Scholekster	634	Kleine Alk	96
Kievit	188		

Wekelijkse verdeling teluren
(1986 t/m 1991)

Figuur 1. Verdeling van het aantal teluren per standaardweek in de periode 1986 t/m 1991.

ren naar een lege zee. Gedurende zes najaren tellen zijn slechts 130213 vogels gezien, hetgeen een uurgemiddelde van 166.1 exx/uur betekent.

Chronologische schets van de trek

De eerste helft van juli is meestal de rustigste periode voor het waarnemen van zeetrek. Naast zwervende sterns en ruitrek van Bergeenden worden nauwelijks verplaatsingen waargenomen. In de loop van de maand komt de steltloper trek op gang; veel soorten, maar lage aantallen worden dan opgemerkt. Ook sterns vertonen steeds vaker zuidwaarts gericht bewegingen en aan het eind van de maand kunnen al enige honderden vogels per telling gezien worden. Met afluende wind worden soms verplaatsingen van Kok- en Stormmeeuwen geregistreerd. Van de zeevogels worden alleen (onvolwassen) Jan van Genten regelmatig gezien. Bij harde aanlandige wind kunnen de aantallen oplopen tot enige

tientallen exemplaren, die de omlijsting vormen voor een enkele Noordse Pijlstormvogel, Noordse Stormvogel of Kleine Jager.

In augustus bereikt de sternentrek een climax. Vrijwel ieder teluur worden sterns gezien en regelmatig passeren constante stromen noordse dieven en Grote Sterns, terwijl Zwarte Sterns en Dwergsterns in kleine onregelmatig verschijnende groepjes doortrekken. Naast sterns worden diverse soorten steltlopers gezien, maar de aantallen blijven meestal minimaal. In de tweede helft van de maand bereiken Bontbekplevieren en Regenwulpen een piek. Kleine Jagers laten zich dan ook weer regelmatig zien. Vooral bij wat ruiger najaarsweer kunnen grotere aantallen gezien worden. Ook vrijwel alle andere zeevogels kunnen dan "gescoord" worden. Kleine Mantelmeeuwen bereiken in deze periode vaak een eerste doortrekkie.

September is de eerste maand, waarin zeevogels in redelijke aantallen binnen gezichtsafstand kunnen komen. De kans hierop is sterk afhankelijk van de windrichting, zodat ieder jaar met spanning uitgekeken wordt naar de eerste (noord)wester-storm. Vaak vallen de waarnemingen dan tegen, maar een enkele keer worden honderden Jan van Genten, pijlstormvogels, Vale Stormvogeltjes, Noordse Stormvogels en Kleine Jagers gezien. Kleine Jagers en Jan van Genten worden ook wel met rustiger weer gezien. Kleine Mantelmeeuwen passeren juist met wat ruiger weer. De laatste sterns spoeden zich deze maand naar de overwinteringsgebieden, terwijl de eerste wintervogels als duikers en Alk/Zeekoeten zich weer laten zien. Ook steltlopers worden steeds schaarser, maar aan het eind van de maand wordt soms trek van Zilverplevier en Bonte Strandloper waargenomen.

In oktober kunnen de meeste zeevogels nog steeds in redelijke aantallen gezien worden, maar Noordse Pijlen en Kleine Jagers worden steeds zeldzamer. De kans om Drieteenmeeuwen (en Middelste Jagers) te zien neemt daarentegen toe. Vaak is de zee bij harde tot stormachtige wind echter vrijwel vogelloos. Rotganzen kunnen, vooral in de eerste week van de maand, in grote aantallen gezien worden. In de loop van de maand verschijnen de verschillende eendesoorten weer met enige regelmaat in beeld. In sommige jaren verblijven er aan het eind van de maand enige duizenden Zwarte Zeeëenden en Eiders voor de telpost. Tussen de groepen zijn regelmatig Grote Zeeëenden en IJseenden te zien.

Tijdens de overgang naar november neemt de kans op IJseenden toe, maar meer dan twee vogels tijdens een telling blijft bijzonder. Duikers en Alk/Zeekoeten worden algemener en op diverse dagen worden enige tientallen exx/uur geteld. Halverwege de maand wordt meestal de sterkste trek van Alk/Zeekoeten vastge-

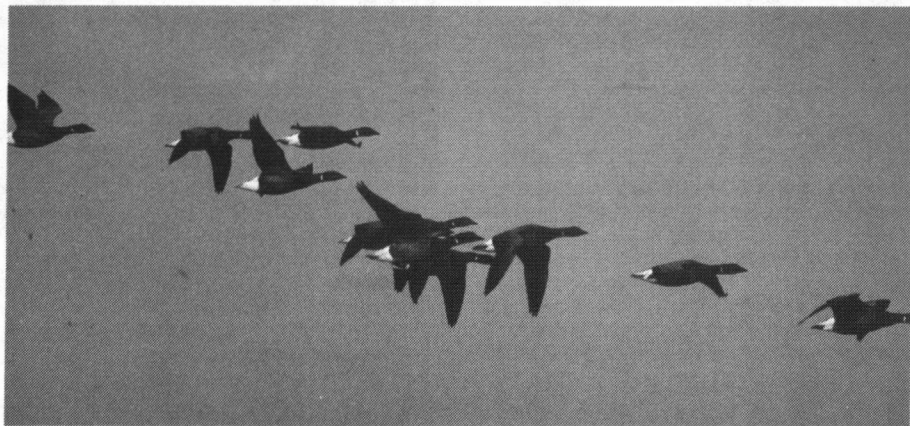
steld. Ook Eidereenden bereiken dan een piek. De eerste nachtvorst leidt tot het verschijnen van Futen op zee en zuidwaartse trek in ochtenduren.

Eind november-begin december kan sterke trek van Kokmeeuwen optreden. De rest van de maand verloopt bij het uitblijven van invallende koude of zware sneeuwval zonder noemenswaardige verplaatsingen. Vrijwel alle zeevogels zijn schaars; alleen Drieteenmeeuwen kunnen met wat ruiger weer in grotere aantallen gezien worden. Ook alkachtigen komen dan in beweging. Naast Alk/Zeekoeten worden de laatste jaren ook steeds meer Kleine Alken gezien. Oostenwinden in de tweede helft van de maand brengen soms diverse gansesoorten boven zee.

Soortbesprekingen

Rotgans *Branta bernicla*

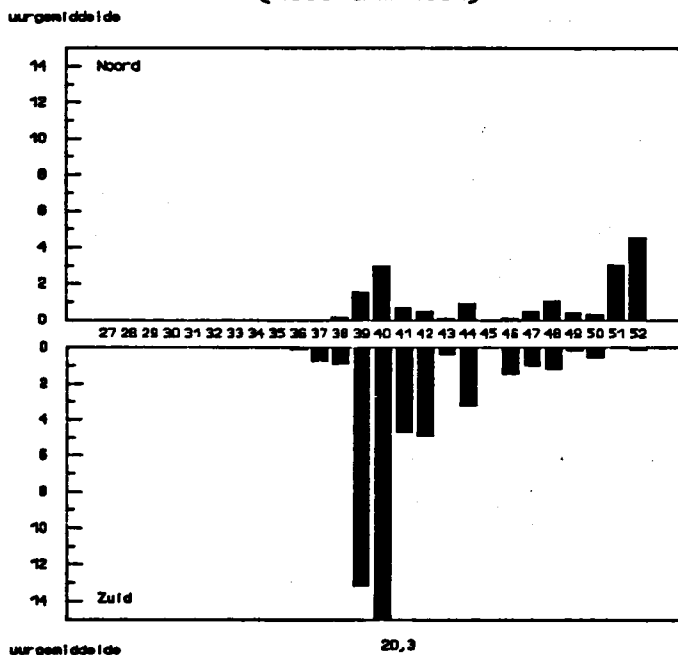
Tijdens zes jaar tellen zijn 2313 Rotganzen opgemerkt. In figuur 2 wordt het aantalsverloop weergegeven. De trek van deze soort verloopt doorgaans sterk geconcentreerd rond eind september-begin oktober en kabbelt daarna op een laag niveau verder tot de jaarwisseling. Voor het eind van september kunnen al kleine groepjes gezien worden, maar het voorkomen is dan zeer onregelmatig. Het merendeel van de Rotganzen (83%) vloog naar zuid.

Een groepje Rotganzen, zoals ze vanaf eind september langs de Reddingsbrigade worden waargenomen. Foto: Piet Munsterman.

Hoewel Rotganzen voornamelijk in homogene groepen trekken, wordt het gezelschap van andere soorten niet geschuwd. Zo is het door Winkelman (1989) als bijzonder gekwalificeerde samen-vliegen met Aalscholvers veelvuldig waargenomen. Ook (zee)een-den en alken worden met enige regelmaat in het gezelschap van Rotganzen waargenomen. Minder frequent waargenomen is het sa-menvliegen met steltlopers, bijv. Scholekster, Tureluur en Zilverplevier.

Doortrekverloop Rotgans
(1986 t/m 1991)

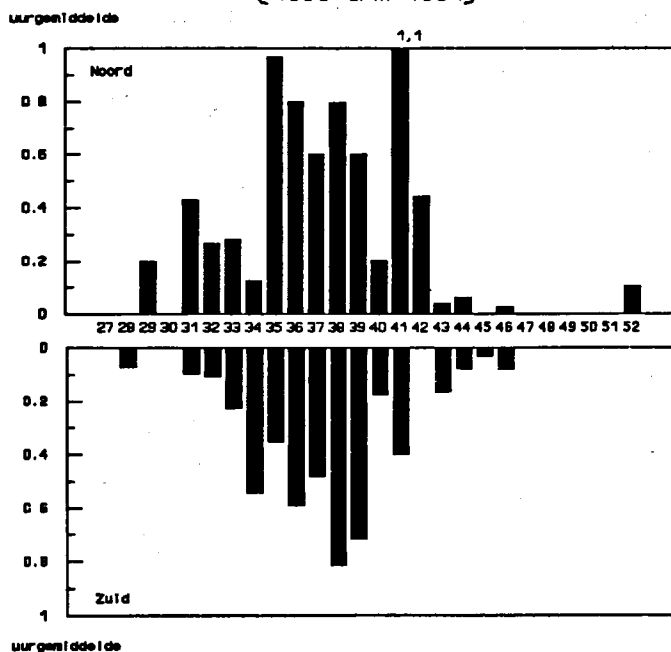

Figuur 2. Seizoensverloop van de Rotgans over zee in uurgemiddelden per week over de jaren 1986-1991. Boven de x-as zijn de naar noord vliegende vogels weergegeven, onder de x-as de naar zuid vliegende vogels.

Kleine Jager *Stercorarius parasiticus*

In de besproken periode zijn 514 Kleine Jagers waargenomen. De eerste vogels worden reeds in juli gezien, maar het duurt tot augustus voor de soort een regelmatige verschijning is. In september zijn de waargenomen aantallen ieder jaar het hoogst, maar ruige najaarsstormen in oktober kunnen ook nog in hoge aantallen resulteren. Vanaf november is de Kleine Jager een onregelmatige verschijning (fig. 3).

Doortrekverloop Kleine Jager (1986 t/m 1991)

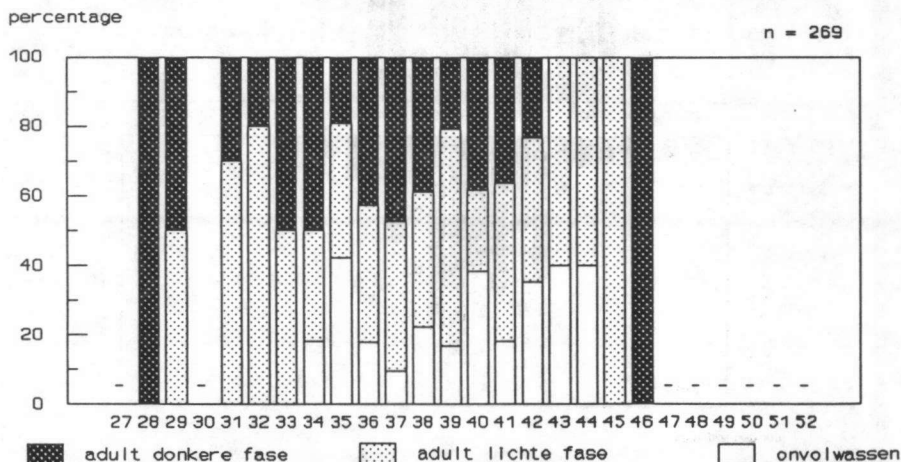

Figuur 3. Seizoensverloop van de Kleine Jager over zee in uurgemiddelden per week over de jaren 1986-1991. Boven de x-as zijn de naar noord vliegende vogels weergegeven, onder de x-as de naar zuid vliegende vogels.

De vliegrichting van de Kleine Jagers varieert sterk. Ook tijdens één telling worden regelmatig zowel noord- als zuidwaarts vliegende vogels gezien. Over de gehele periode gezien overheerst een noordelijke vliegrichting (58%) zelfs. Bij 50% van de vogels is een aantekening gemaakt over het verenkleed (onvolwassen (onv), adult lichte fase (ad lf) of adult donkere fase (ad df)). De wekelijkse verdeling van de onderscheiden kleden is weergegeven in figuur 4. Onvolwassen exemplaren worden van eind augustus t/m begin november gezien. Daarvoor worden uitsluitend adulte vogels opgemerkt. Opvallend is het ontbreken van ad df vogels eind oktober.

Kleine Jagers worden voornamelijk solitair of in het gezelschap van een of twee soortgenoten gezien. Slechts tweemaal is ander vlieggezelschap genoteerd: éénmaal vloog een Kleine Jager samen met drie Middelste Jagers en één keer werd de combinatie Kleine en Kleinste Jager waargenomen.

Verdeling van de kleden van Kleine Jager (1986 t/m 1991)

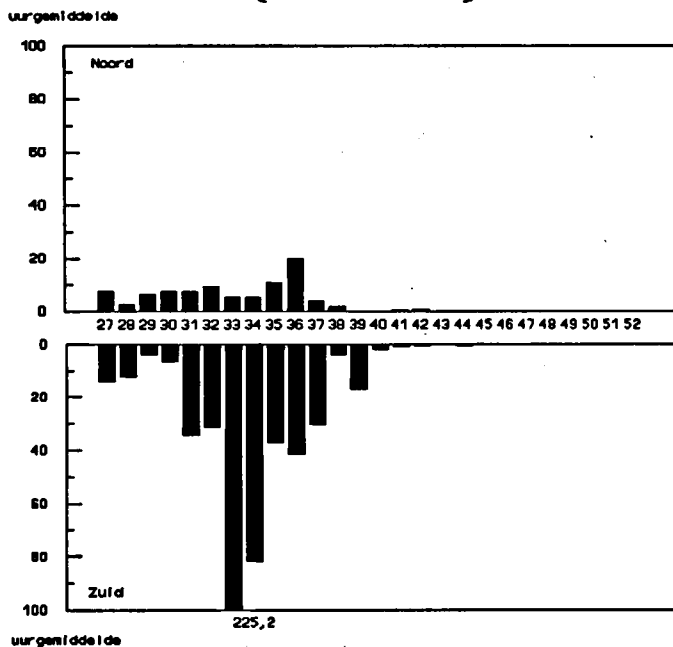

Figuur 4. Procentuele verdeling van onv, ad lf en ad df Kleine Jagers per telweek voor de periode 1986 t/m 1991. Minnetjes in de figuur geven aan dat in de betreffende week geen Kleine Jagers zijn gezien.

noordse dief *Sterna hirundo/paradisaea*

Met een totaal van 23520 getelde exemplaren zijn Noordse Stern en/of Visdief oftewel noordse dief de talrijkste "soort". Vanaf de eerste telling tot ver in oktober worden noordse dieven op de telpost gezien. In juli worden hooguit enkele tientallen exx/uur gezien, maar een maand later loopt dit op tot enige honderden exx/uur. Vooral in de tweede helft van augustus passeren soms vrijwel constante stromen. Ook in de eerste helft van september blijft de trek op een hoog niveau. In de tweede helft van de maand nemen de aantallen sterk af, maar tot eind oktober worden nog regelmatig noordse dieven gezien.

Doortrekverloop 'noordse dief'
(1986 t/m 1991)

Figuur 5. Seizoensverloop van de noordse dief over zee in uur-gemiddelden per week over de jaren 1986-1991. Boven de x-as zijn de naar noord vliegende vogels weergegeven, onder de x-as de naar zuid vliegende vogels.

De trekrichting is overwegend zuid (88%). De 12% naar noord vliegende vogels wordt vooral in het begin van het seizoen gezien.

Slechts bij 6% van alle noordse dieven is de moeite gedaan om tot soortdeterminatie over te gaan. De hieruit resulterende verhouding Noordse Stern:Visdief is 1:19.5. Hoewel noordse dieven sociaal trekkende vogels zijn, wordt vrijwel uitsluitend samengevlogen met Grote Sterns. Minder frequent waargenomen is het meevliegen van Dwergsterns en Zwarte Sterns.

Alk/Zeekoet *Alca torda/Uria aalge*

Aangezien Alken en Zeekoeten op enige afstand lastig van elkaar te onderscheiden zijn is het in zeetrekkingen gebruikelijk om beide soorten als Alk/Zeekoet te noteren. Van deze soort(en) zijn 1581 exemplaren gezien. De eerste vogels worden al eind augustus-begin september gezien, maar de Alk/Zeekoet blijft tot half oktober een redelijk zeldzame verschijning. Vanaf de tweede oktoberhelft wordt de kans op langsvliegende vogels groter. Vooral bij aanlandige wind met een noordelijke component kunnen de aantallen oplopen tot enige tientallen exx/uur. In november worden doorgaans de hoogste aantallen gezien, terwijl de aantallen in december weer afnemen. De vliegrichting van de Alk/Zeekoeten is overwegend noord, maar liefst 77% vloog in deze richting.

Van alle vogels is 9% op soort gedetermineerd: de hieruit resulterende verhouding Alk:Zeekoet is 1:7.9. Hoewel Alk/Zeekoeten vooral met soortgenoten samenvliegen, wordt ook de combinatie Fuut-Alk/Zeekoet veelvuldig waargenomen. Daarnaast wordt een enkele maal meegevlogen met Rotganzen.

Dankwoord

Zonder de hulp van de waarnemers zou voorgaand overzicht niet mogelijk zijn geweest. Guido van Leeuwen vervaardigde de figuren, waarvoor mijn welgemeende dank.

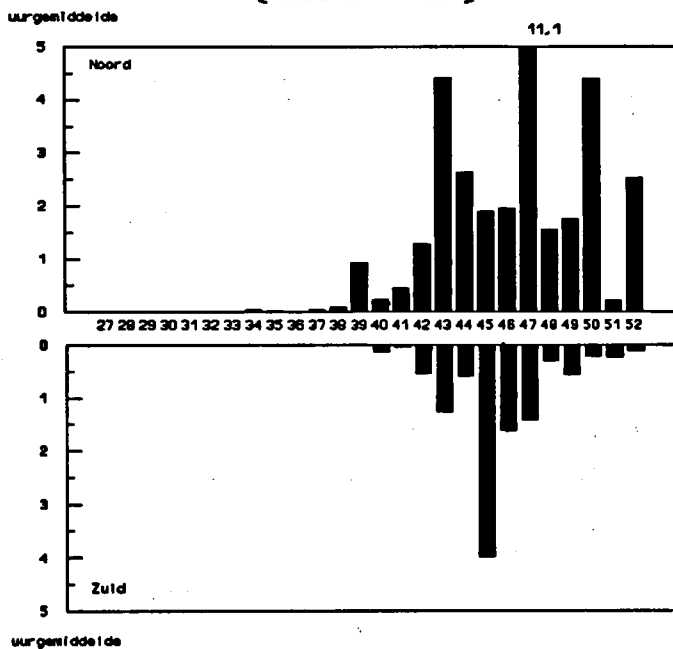
Literatuur

- Dorèl, F., 1987. Najaarstrek over zee langs de Reddingsbrigade in 1986. *Fitis* 23: 88-96.
- Groot, H., 1989. Indrukken van de najaarstrek in 1988 bij telpost Parnassia. *Fitis* 25: 110-123.
- Groot, H., 1990. Landtrek najaar 1989 bij Parnassia. *Fitis* 26: 135-141.
- Groot, H., 1991. Korte notitie over de najaarstrek bij Par-

nassia in 1990. Fitis 27: 196-202.

- Källander, H., Rydén, O. & Weikert, C., 1972. Unterschiede in der Beobachtungs-Effektivität bei der Registrierung von Küsten-Seevogelzug. Die Vogelwarte 26: 303-310.
- Nobel, P. de & Stuart, J., 1987. Najaarstrek bij Bloemendaal aan Zee in 1986. Fitis 23: 1-11.
- Winkelman, J.E., 1989. Gezamenlijk vliegen van Rotganzen *Branta bernicla* en Aalscholvers *Phalacrocorax carbo*. Limosa 62: 92-93.

Doortrekver loop Alk/Zeekoet
(1986 t/m 1991)

Figuur 6. Seizoensverloop van Alk/Zeekoet over zee in uurgemiddelden per week over de jaren 1986-1991. Boven de x-as zijn de naar noord vliegende vogels weergegeven, onder de x-as de naar zuid vliegende vogels.

S.C.V. Geelhoed Leon. Springerlaan 300, 2033 TH Haarlem.